

Geliş Tarihi:

10.07.2024

Kabul Tarihi:

04.12.2024

Yayımlanma Tarihi:

28.12.2024

Kaynakça Gösterimi: Arat, A. & Güvel, A.Ö. 2024, Avrupa'daki kanunlaştırma hareketlerinde Roma Hukuku'nun etkisi ve Türk Hukuku'na yansması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(51), 2166-2193, doi: 10.46928/iticusbe.1513593

AVRUPA'DAKİ KANUNLAŞTIRMA HAREKETLERİNDE ROMA HUKUKU'NUN ETKİSİ VE TÜRK HUKUKU'NA YANSIMASI

Araştırma

Ayşe Arat

Sorumlu Yazar (Correspondence)

Akdeniz Üniversitesi

aysearat@akdeniz.edu.tr

Akansel Övünç Güvel

Selçuk Üniversitesi

ovunc_guvel@hotmail.com

Ayşe ARAT, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk öğretim üyesidir.

Akansel Övünç GÜVEL, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Anabilim Dalı araştırma görevlisidir.

AVRUPA'DAKİ KANUNLAŞTIRMA HAREKETLERİNDE ROMA HUKUKU'NUN ETKİSİ VE TÜRK HUKUKU'NA YANSIMASI

Ayşe Arat
aysearat@akdeniz.edu.tr
Akansel Övünç Güvel
ovunc_guvel@hotmail.com

Özet

11. yüzyılda Avrupa'da Roma Hukuku'nun canlanması, Roma Hukuku'na ait metinlerin incelenmesi, şerhler yazılması ve bunların hukuk eğitiminde kullanılmasına yol açmıştır. 13. yüzyıla gelindiğinde ticaretin gelişmesi ve Avrupa'nın pek çok yerinden gelen öğrencilerin İtalya'da hukuk eğitimi almasıyla, Roma Hukuku Avrupa'da ortak hukuk haline gelmiş ve doğrudan uygulanma imkânı bulmuştur. Ancak 19. yüzyıldaki Kodifikasyon (kanunlaştırma) hareketleri, Avrupa'da Roma Hukuku'nun doğrudan etkisini azaltmıştır. Bununla birlikte Roma Hukuku'nun, hukuk kurallarının, kavramlarının oluşturulması yönündeki etkisi ise devam etmiştir. Roma Hukuku günümüzde doğrudan uygulanmamakla birlikte, çağdaş hukuk sistemlerinin büyük kısmına kaynaklık yapmış ve temellerini oluşturmuştur. Almanya, İtalya, Fransa, İsviçre ve Türk Hukuku'nda özel hukuk ilkelerinin çoğu Roma Hukuku'na dayanmaktadır. Kanunlaştırma hareketlerinin hukukumuzda yansımaları Osmanlı Dönemi'nde başlamış ve çeşitli alanlarda Avrupa'dan kanunlar iktibas edilmiştir. Medeni Hukuk alanında ise iktibas etmek yerine yeni bir kanun yapılması yolu benimsenmiş ve Mecelle hazırlanmıştır. Mecelle, hukukumuzda Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uygulama alanı bulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise İsviçre'den iktibas edilen Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Böylece Türk Özel Hukuku da Roma Hukuku temelli Kara Avrupası hukuk sistemine dahil olmuştur. Bu çalışmanın amacı Avrupa ülkelerindeki kanunlaştırma hareketleri ile bu hareketlere Roma Hukuku'nun etkisini ve bu etkinin Türk Hukuku'na yansımalarını incelemektir. Çalışmada Roma Hukuku araştırmalarının Orta Çağ'da nasıl başladığı, Avrupa'daki kanunlaştırma hareketlerini nasıl etkilediği tarihi süreç içerisinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme konunun Türk hukukuna yansımaları bakımından önemlidir. Ardından bu çerçevede Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri, incelenmiştir. Roma hukuku günümüzde oluşturduğu temel hukuk ilkeleri ile etkisini sürdürmektedir. Romalı hukukçuların toplumun ihtiyaçlarına uygun hukuki çözümler üretme yeteneği, günümüze örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmada yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak bir yandan tarihi süreç ortaya konulurken diğer yandan bu sürecin hukukumuzda nasıl yansıtıldığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roma Hukuku, kodifikasyon (kanunlaştırma), Türk Hukuku, medeni kanun, mecelle.

JEL Kodu: K15

THE IMPACT OF ROMAN LAW ON THE CODIFICATION MOVEMENTS IN EUROPE AND ITS REFLECTION ON TURKISH LAW

Abstract

In the 11th century, the revival of Roman Law in Europe led to the study of Roman Law texts, the writing of commentaries and their use in legal education. By the 13th century, with the development of trade and students from many parts of Europe studying law in Italy, Roman Law became the common law in Europe and found the opportunity to be directly applied. Although, the codification movements in the 19th century reduced the direct impact of Roman Law in Europe, its influence on the formation of legal rules and concepts persisted. Furthermore, while Roman Law is no longer directly applied today, it remains the source and foundation of most of the contemporary legal systems. Most of the principles of private law in Germany, Italy, France, Switzerland and Turkish Law are based on Roman Law. The reflection of the codification movements on our law started in the Ottoman Period and laws were quoted from Europe in various fields. In the field of Civil Law, instead of importing, a new law was adopted and Mecelle was prepared. Mecelle found application in our law until the Republican Period. In the Republican Period, the Civil Code and the Code of Obligations, which had been adopted from Switzerland, entered into force. Thus, Turkish Private Law was included in the European legal system based on Roman Law. The aim of this study is to examine the codification movements in European countries and the impact of Roman Law on these movements and the reflection of this impact on Turkish Law. The study evaluates how Roman Law research began in the Middle Ages and how it affected the codification movements in Europe in the historical process. This evaluation is important in terms of the reflection of the subject on Turkish law. Then, the Ottoman and Republican periods are analyzed within this framework. Roman law continues to be influential today with the basic legal principles it has established. The ability of Roman jurists to produce legal solutions suitable for the needs of society sets an example for today. This study utilizes both domestic and foreign sources to reveal the historical process and to evaluate how this process is reflected in our law.

Keywords: Roman Law, codification, mecelle, civil law, Turkish Law.

JEL Code: K15

GİRİŞ

Hukuk kuralları ve kurumlarının tarihi gelişimini bilmek, bu kuralların doğru anlaşılmasına katkı sağlar. Böylece eski hukuk kurallarının, günümüz hukuk sistemlerini nasıl etkilediğini sağlıklı şekilde değerlendirmek mümkün olur. Bu nedenle hukuk tarihi araştırmaları açısından Roma Hukuku'nun önemi büyüktür (Karadeniz Çelebican, 2020, s. 11; Umur, 1974, s. 319). Özellikle küçük bir şehir devleti olarak doğup, bir imparatorluk haline gelen Roma'nın ve Romalılara ait hukukun gelişimi, ekonomik, toplumsal ve siyasi ihtiyaçlara cevap verecek hale gelmesi, hukuk tarihi açısından adeta bir laboratuvar niteliğindedir (Karadeniz Çelebican, 2020, s. 11; Tahiroğlu ve Erdoğan, 2022, s. 11).

Avrupa'da kanunlaştırma hareketleri, Roma Hukuku'nu temel alarak başlamış ve yaygınlaşmıştır. Bu hareketlerde toplumların kendilerine özgü kuralları dikkate alınmakla birlikte, özel hukuk alanında Roma Hukuku'nun önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Kanunlaştırma hareketlerinin Avrupa'da başladığı dönemde bunun Osmanlı Devleti'ne yansımaları hemen olmamıştır. Ancak yakın dönemlerde yapılan reformlar ve ardından Tanzimat Fermanı'nın ilanı, Osmanlı Devleti için de hukuk düzeninde değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise bu dönüşüm tamamlanmış ve temel kanunlar Avrupa hukuklarından iktibas edilmiştir. Bu çerçevede Roma Hukuku'nun etkisi, iktibas edilen kanunlarla hukukumuza yansımıştır.

Roma Hukuku, sadece bugünkü kuralların temelini teşkil eden hükümler olarak değerlendirilemez. Zira bu hukukun etkisi, Avrupa'da kanunlaştırma hareketlerine temel teşkil etmesiyle sınırlı değildir. Romalı hukukçular aynı zamanda bir hukuk kuralının hukuki bir ihtilafa uygulanması ve hakkaniyetli çözüm üretilmesi için kullandıkları yöntemlerle de bugünün hukukçularına yol göstermektedir. Romalı hukukçuların en önemli niteliklerinden birisi de burada karşımıza çıkmaktadır. Onlar hukuki sorunların çözülmesinde uygulanacak yöntemleri bulup, hukuki kuralları tespit ederek, çözüm yollarını da açıkça belirtmişlerdir (Akıncı, 2022, s. 4; Karadeniz Çelebican, 2020, s. 10; Schwarz, 1943, s. 14; Umur, 1974, s. 317). Bugün özel hukuk alanında karşımıza çıkan sözleşme, mülkiyet, rehin, aynı hak gibi temel kavramlar, Romalı hukukçular tarafından oluşturulmuş ve içerikleri belirlenmiştir (Karadeniz Çelebican, 2020, s. 10; Söğütü, 2022, s. 44).

Romalı hukukçular, çalışma yöntemi olarak daha çok meseleci (kazuistik) yöntemi benimsemişlerdir. Hukukun teorisi ile fazla ilgilenmemişlerdir. O dönemdeki hukuk anlayışına uygun olarak somut olaylardan somut çözümlere ulaşmışlardır. Ancak bu durum kuralları sistematize etmedikleri anlamına gelmemektedir. Özellikle Yunan felsefesinin etkisiyle analiz ve sentez tekniğini kullanarak, oluşturulan yeni kavramların belirli bir sistem içinde yer almasını sağlamışlardır (Tahiroğlu ve Erdoğmuş, 2022, s. XV; Umur, 1974, s. XIX; Ayiter, 1978, s. XVII).

Çalışmamızda kısa bir Roma Hukuku tarihçesi verildikten sonra, Avrupa'daki kanunlaştırma hareketleri ana hatlarıyla incelenmiş, ardından hukukumuzdaki gelişmeler değerlendirilmiştir. Böylece Avrupa'daki kanunlaştırma hareketlerinin ülkemize yansımaları ve bunun sonucunda Roma Hukuku'nun hukukumuzda etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ROMA HUKUKU'NUN GENEL TARİHÇESİ

Roma Hukuku, Roma şehrinin kuruluş tarihi olarak kabul edilen MÖ 753 tarihinden, Doğu Roma İmparatoru Iustinianus'un MS 565'teki ölümüne kadar geçen süre içinde uygulanan hukuktur. İmparator Diocletianus'un MS 395'te Roma'yı doğu ve batı şeklinde ikiye ayırmasından sonra, Batı Roma İmparatorluğu MS 476 tarihinde yıkılmış, Doğu Roma ise 1453 tarihinde Türkler'in İstanbul'u fethine kadar devam etmiştir (Akıncı, 2022, s. 1; Karadeniz Çelebican, 2020, s. 1). Buna karşılık Roma Hukuku siyasi tarihten farklı olarak MS 395'te değil, Iustinianus'un MS. 565'te ölümüyle sona ermiştir. Bunun nedeni MS 565'ten sonra Roma Hukuku'nun bozulmaya başlamasıdır. Bozulma aslında bu tarihten çok önce başlamıştır, ancak Iustinianus Roma Hukuku'nu yeniden canlandırmak için önemli adımlar atmıştır. Ölümünden sonra ise yozlaşma ve bozulma devam etmiştir. Bu nedenle Roma Hukuku açısından dikkate alınan zaman dilimi, Roma Devleti'nin kuruluşundan Iustinianus'un ölümüne kadar geçen süredir (Akıncı, 2022, s. 1).

Iustinianus, MS 527'de Doğu Roma imparatoru olarak tahta çıktığında amacı eski Roma İmparatorluğu'nu canlandırmaktı. Bunun için önce barbar¹ kavimlerin işgali

¹ Romalılar, Cermen halklarını barbar kavimler olarak nitelendiriyorlardı. Cermenler kavimler göçü ile Batı Roma'ya sürekli saldırıda bulunmuş, 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun sona ermesine yol açmışlardır. Schwarz, 1943, s. 7.

altında olan toprakların büyük kesimini tekrar imparatorluğa katmıştır. Aynı zamanda klasik dönem Roma Hukuku'nu da yeniden günün ihtiyaçlarına uygun olarak derleme düşüncesi taşımaktaydı. Iustinianus tarafından bu amaçla hazırlatılan ve Romalı hukukçuların eserleri ile imparator emirnamelerinden oluşan derlemeye *Corpus Iuris Civilis* adı verilmektedir² (Akıncı, 2022, s. 1; Karadeniz Çelebican, 2020, s. 2; Schwarz, 1943, s. 10). Roma Hukuku'nun modern dünya üzerindeki etkisini bu eser sağlamıştır.

Iustinianus'un ölümünden sonra ise Roma Hukuku farklı bir sürece girmiştir. Tekrar elden çıkan batı topraklarında *Corpus Iuris Civilis*'in uygulanma imkânı kalmamıştır. Zira Cermen kavimleri kendi geleneklerine dayanan hukuk kurallarını kullanmışlardır. Dolayısıyla *Corpus Iuris Civilis*'te toplanan ve anlaşılması için yüksek bir kültür gereken Roma hukuku, İtalya'da çok sınırlı olarak uygulanmıştır (Karadeniz Çelebican, 2020, s. 75). Bu dönemde Roma Hukuku sadece Cermen etkisine kapalı kalan Po ovasında, Ravenna ve Pavia şehirlerinde ve kilisenin bağımsız bir hukuk sistemi geliştirmek yerine Roma Hukuku kavram ve kurallarına bağlı kalıp bu hukuku takip etmeye devam etmesi sebebiyle de Roma şehrinde bir ölçüde yaşayabilmiştir³ (Karadeniz Çelebican, 2020, s. 75. Tahiroğlu ve Erdoğan, 2022, s. 95; Söğütü, 2022, s. 134; Zimmermann, 2010, s. 1991).

Doğu Roma ise özellikle Iustinianus'un ölümünden sonra Yunan kültürü egemenliği altına girmiş ve zamanla gerilemiştir. Nitekim *Corpus Iuris Civilis*'in Latince kaleme alınması ve çok fazla somut olay içermesi nedeniyle kanun olarak uygulanması mümkün olmamış, hatta bir süre sonra Yunanca özetleri yapılmaya başlanmıştır (Söğütü, 2022, s. 135).

Roma Hukuku'ndaki bu gerileme Iustinianus'un ölümünden 11. yüzyıla kadar devam etmiştir. Roma Hukuku araştırmalarına ilgi ise 11. yüzyıldan itibaren tekrar başlamıştır. Roma Hukuku'na yeniden ilgi gösterilmesinin temel nedeni *Digesta*'ya ait bir elyazması metnin İtalya'nın Pisa şehrinde bulunmasıdır. Bu metin günümüze kadar

² Bu isim ilk defa 1583 yılında Fransız Roma hukukçusu Dionsius Gothofredus tarafından kullanılmıştır. Karadeniz Çelebican, 2020, s. 48. *Corpus Iuris Civilis* ve bölümleri hakkında detaylı bilgi için bkz Akıncı, 2022, s. 62 vd; Umur, 1974, s. 266 vd.

³ Bu dönemde Hristiyanlıkla etkileşim sonucunda meydana gelen hukuka, Kanonik hukuk adı verilmektedir. Söğütü, 2022, s. 134.

uzanan Roma Hukuku araştırmalarının temelini oluşturmuştur ⁴ (Akıncı, 2022, s. 72; Karadeniz elebican, 2020, s. 76; Rado, 2014, s. 2; Ayiter, 1978, s. XVI). Böylece İtalya'nın Bologna şhindeki niversitede Roma Hukuku araştırmalarına başlanmıştır. Bu dönemdeki araştırmalar skolastik yönteme göre yapılmış ve hukuk alanında Corpus Iuris Civilis tartışmasız şekilde kabul edilmiştir (Akıncı, 2022, s. 72; Zimmermann, 2010, s. 1984; Ayiter, 1978, s. XVI).

Orta ağ'da hukukçular, araştırmalarında Glossalar yani şerhler yazmak şeklinde bir yöntem izliyorlardı. Bu şerhler Corpus Iuris Civilis'in satır aralarına ya da kenarlarına yazılıyor ve kavramlar açıklanıyordu (Akıncı, 2022, s. 73; Güneş Ceylan, 2012, s. 188; Karadeniz elebican, 2020, s. 79). Bu nedenle araştırmaları yapanlara glossator adı verilmiştir. Glossatorların bir başka özelliği de sadece teorik açıklamalar yapmaları, tarihi araştırmalar yönüne girmemeleriydi (Akıncı, 2022, s. 73). 13. yüzyıla kadar devam eden bu araştırmalar, açıklanacak kavram kalmadığı düşüncesiyle Glossa Ordinaria adı verilen eserde toplanarak tamamlanmıştır (Akıncı, 2022, s. 73).

13. yüzyıldan itibaren ise postglossatorlar adı verilen hukukçular Corpus Iuris Civilis'i geniş lde açıklayan şerh adı verilen büyük eserler yazmıřlardır⁵ (Sass, 2010, s. 170; Karadeniz elebican, 2020, s. 79; Umur, 1974, s. 290.). Postglossatorlar, Corpus Iuris Civilis'i sadece teorik olarak aıklamayıp, uygulamaya da ağırlık vermişlerdir. Örf adet hukuku ile yerel hukukları da dikkate almışlar ve onların çalışmaları, ileride Roma Hukuku'nun Avrupa'nın ortak hukuku olarak benimsenmesinin temelini oluřturmuřtur⁶ (Karadeniz elebican, 2020, s. 80, Sass, 2010, s. 17; Pichonnaz, 2017, s. 345).

ROMA HUKUKU'NUN AVRUPA'DA İKTİBASI

İktibas ya da resepsiyon, bir ülkede gelişmiş olan hukukun, başka bir ülke tarafından benimsenmesidir. Tanımdan anlaşıldığı üzere resepsiyon kavramı, bir yabancılık unsuru tařımaktadır⁷ (Bozkurt, 1996, s. 6). Roma Hukuku'nun iktibası Avrupa'da 13.

⁴ Görünür neden bu olmakla birlikte, aynı zamanda ticaretin gelişmeye başlaması ve toplumdaki canlanmanın, yeni hukuki kurallara ihtiyaı artırması da önemli bir faktör olmuştur. Akıncı, 2022, s. 72.

⁵ Bu nedenle de bunlar commentatorlar (şerh yapanlar) olarak da adlandırılırlar.

⁶ Bu duruma Roma Hukuku'nun ikinci yaşamı da denilmektedir. Sass, 2010, s. 153; Pichonnaz, 2017, s. 345).

⁷ Resepsiyon Latince almak, kabul etmek anlamına gelen *recipio/recipere* fiilinden türemiştir. Kayak, 2014, s. 55.

yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıldaki büyük kanunlaştırma hareketlerine kadar devam etmiştir. Ancak Roma Hukuku'nun benimsenmesi her ülkede farklı şekilde olmuştur. Zira bazı ülkelerde yerel hukukların ve örf adet kurallarının direnciyle karşılaşmıştır. Buna rağmen büyük kanunlaştırma hareketleriyle birlikte önce İtalya, Fransa, Hollanda gibi ülkelerde, daha sonra da Almanya'da benimsenmiştir. Ancak Almanya'da Roma Hukuku diğer ülkelerden daha köklü şekilde yerleşmiştir. İmparatorluğu oluşturan küçük Alman devletlerinde Roma Hukuku uygulanmıştır ve bunun nedeni Kutsal Roma-Cermen İmparatorları'nın kendilerini eski Roma İmparatorluğu'nun halefi saymaları ve Roma Hukuku'na özel önem vermeleridir⁸ (Bozkurt, 1996, s. 19; Umur, 1974, s. 295). Öyle ki Almanya'da uygulanan Roma Hukuku'na, Corpus Iuris Civilis'in en önemli kısmı olan Digesta'nın diğer ismi olan Pandectea'dan esinlenerek Pandekt Hukuku adı verilmiştir⁹ (Karadeniz Çelebican, 2020, s. 8).

Roma Hukuku, Avrupa ülkelerinde benimsendikten sonra *ius commune* (ortak hukuk) haline geldi. Bu ülkelerde tamamlayıcı hukuk olarak uygulanmaktaydı. Her ülkenin kendi hukuk kuralları ve devlet teşkilatı ile ilgili kuralları (*statutum*) öncelikle uygulanıyor, bunlarda bir boşluk olduğunda Roma Hukuku kuralları devreye giriyordu (Karadeniz Çelebican, 2020, s. 83, Koschaker ve Ayiter, 1983, s. 37; Söğütlü, 2022, s. 139; Umur, 1974, s. 296; Pichonnaz, 2017, s. 344).

Almanya'da 1495'te en yüksek yargı organı olarak kurulan Alman İmparatorluk Mahkemesi'nin (*Reichskammergericht*)¹⁰ Pandekt Hukuku'na göre hüküm vereceği kabul ediliyordu. Alt mahkemeler de kararlarının yüksek mahkeme tarafından bozulmaması için Pandekt Hukuku'na göre karar veriyorlardı. Böylece Almanya'da Roma Hukuku değişmiş, geliştirilmiş ve modernleşmiş şekliyle Cermen Hukuku ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu şekilde oluşan hukuk kurallarına, doktrinde "*usus modernus pandectarum*" adı verilmiştir (Bozkurt, 1996, s. 20; Güneş Ceylan, 2012, s. 190; Umur, 1974, s. 297; Zimmermann, 2010, s. 1988; Üçok, 1950, s. 314, 315).

⁸ O dönemde birkaç kuzey şehri dışında geleneksel Alman Hukuku'na sadık kalan şehir de kalmamıştı. Güneş Ceylan, 2012, s. 190.

⁹ Örneğin Fansa ve özellikle İngiltere, kendi yerli hukukları için mücadele etmişlerdir. Koschaker ve Ayiter, 1983, s. 389.

¹⁰ Bu mahkemeler, Reichstag (Alman Meclisi) tarafından kurulmuş ve 1806 yılında ilga edilene kadar varlığını sürdürmüştür. Üçok, 1950, s. 312.)

Sonuç olarak Roma Hukuku gerek Almanya’da gerekse diğer Avrupa ülkelerinin hukuklarında temel alınmıştır. Ancak hiçbir yerde saf Roma Hukuku uygulanmamıştır. Ortak hukuk olarak Roma Hukuku’nun uygulanması; kilise hukuku, yerli hukuklar, örf adet kuralları ve özellikle Cermen hukuku etkisi altında olmuştur (Akıncı, 2022, s. 7; Güneş Ceylan, 2012, 190; Umur, 1974, s. 296; Üçok, 1950, s. 313).

AVRUPA’DA KANUNLAŞTIRMA HAREKETLERİ

Bir devlet sınırları içerisindeki hukuk kurallarını, birleştirici ve bütünleştirici faaliyete kanunlaştırma (*codification*) ve bunun sonucunda ortaya çıkan esere de kanun adı verilmektedir (Bozkurt, 1996, s. 5; Örsten Esirgen, 2011, s. 39; Schwarz, 1946, s. 8). Avrupa’da kanunlaştırma hareketleri 17. yüzyılda başlamış, 19. ve 20. yüzyılda devam etmiştir. Özellikle tabii hukuk düşüncesiyle dağılık, yerel ve Roma Hukuku ile karışmış halde bulunan kurallar yerine devletler, birleştirici ve kendi sınırları içerisinde uygulanacak özel hukuk kanunları çıkarmaya başlamışlardır. Böylece, İngiltere ve ABD dışında çoğu devlette özel hukuk, kanunlaşmış şekilde ortaya konulmuştur.

Kanunlaştırma hareketleri, her devletin kendi sınırları içinde uygulanacak kuralların belirlenmesini sağlamıştır. Bu durum, hukuki güvenliğin temin edilmesi bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Zira dağılık olan örf-adet hukuku açık ve kesin değildi. Oysa gelişen ekonomik hayat, açık ve kesin ilkeleri gerektiriyordu. Bu nedenle hukuki sorunların çözümünde kesin ilke koymak acil bir ihtiyaç haline gelmişti (Schwarz, 1946, s. 9). Özellikle 18. ve 19. yüzyıllar arasındaki süreçte Avrupa’da doğal hukuk felsefesi etkisinde, önemli ve orijinal üç kanun yapılmıştır (Schwarz, 1946, s. 10). Kanunlaştırma hareketlerinin ilki, büyük Frederik döneminde meydana getirilmiş 1794 tarihli Prusya Devletleri Umumi Kanunu’dur. Önemli bir eser olmakla birlikte, içerik ve metodu açısından eskidir. Zira kazuistik¹¹ bir yöntemle hazırlanmıştır ve 17 binden fazla maddeden oluşmuştur (Schwarz, 1946, s. 10). İkinci büyük kanun, Fransa’da Napoleon’un buyruğuyla hazırlanan *Code Civil*’dir ve 1804 yılında yürürlüğe girmiştir. Code Civil, pek çok ülkeye örnek teşkil etmiş bir medeni kanundur. Üçüncü sırada ise 1811’de hazırlanan Avusturya Medeni Kanun’u yer alır (Schwarz, 1946, s.

¹¹ Bu yöntem, genel hüküm ve ilkeler yerine kanunun uygulanacağı tüm ihtimalleri göz önüne alır, her olaya ilişkin ayrıntılı hükümler konulmasını ve her bir ihtimal için ayrı çözüm getirmeyi amaçlar. Günümüzde tamamen terkedilmiş bir yöntemdir. Narmanlıoğlu, 2020, s. 96; Dural ve Sari, 2022, s. 21.

10) ve kanunda somut olaya uygulanacak hüküm bulunmazsa, doğal hukuka göre çözüm aranacağı öngörülmüştür (Dural ve Sarı, 2022, s. 22).

Kanunlaştırma hareketleri, Avrupa genelinde birçok ülkede yapılmıştır. Bununla birlikte öne çıkan ve bizim hukukumuz bakımından gerek iktibas ettiğimiz kanunların me hazlarını teşkil etmeleri gerekse hem ülkemize hem de diğer ülkelere etkileri bakımından önem taşıyan ülkeler, Fransa, Almanya ve İsviçre'dir. Kara Avrupası hukuk sistemi içinde yer alan bu ülkelerdeki gelişmeleri ayrıca incelemek gerekir. Bunun yanında Kara Avrupası'nda bu gelişmeler yaşanırken, Anglo Sakson hukukundaki durumun da ana hatlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Fransa

Fransa, Roma Hukuku ile Cermen Hukuku arasındaki çatışmanın yaşandığı bir ülkeydi. 13. yüzyılda Fransa krallığı kurulduğu zaman güney bölgelerde Roma, kuzeyde ise Cermen Hukuku uygulanıyordu. Başka bir deyişle ülkenin güneyinde yazılı hukuk, kuzeyinde ise örf-adet hukuku hakimdi (Üçok vd., 2022, s. 2; Örsten Esirgen, 2011, s. 35; Sass, 2010, s. 173).

Fransa'da, Bologna'dan ayrılan glossatorlara mensup hukukçular, Montpellier hukuk okuluna katıldılar. Bu okul yazılı hukuk bölgesinde kurulmasına rağmen, diğer bölgelere de hizmet etmiştir. Ancak Fransa'da kral, Roma Hukuku'nun güney bölgelerinde uygulanmasını kabul etmekle birlikte, bunun yayılmasından endişelenerek Paris Üniversite'sinde Roma Hukuku eğitimini yasaklamıştı (Tahiroğlu ve Erdoğan, 2022, s. 114).

Fransız Hukuku'nun Avrupa Hukuku'nda önemli bir yer alması Napoleon'un buyruğuyla kurulmuş bir komisyon tarafından hazırlanan 1804 tarihli Code Civil ile olmuştur¹² (Schwarz, 1946, s. 10; Üçok vd., 2022, s. 284). Code Civil'de, Fransa'da eskiden yürürlükte olan hukukun büyük kısmı, saklı tutulmuş ancak hem bu hükümler hem de yeni hükümler doğal hukuk felsefesine göre düzenlenmiştir. Code Civil'de çeşitli tarihlerde önemli değişiklikler yapılmakla birlikte, Fransa'da hala yürürlükte bulunmaktadır (Koschaker ve Ayiter, 1983, s. 37; Örsten Esirgen, 2011, s. 37; Üçok

¹² Fransız Medenî Kanunu (Code Civil) pek çok kez ad değiştirmiştir. Başlangıçta adı Code Civil des Français iken, 1807 tarihli baskısında Code Napoleon olmuştur. Restorasyon'dan sonra tekrar eski adına dönmüş, ancak III. Napoleon tarafından çıkarılan kararname ile Code Napoleon adını almıştır, sonra tekrar Code Civil adıyla anılmıştır.

vd., 2022, s. 284). Avrupa'da pek çok devlet de bu kanunu aynen ya da küçük değişikliklerle kabul etmiştir. Örneğin Hollanda, İtalya, Portekiz, İspanya daha sonra yeniden düzenlemeler yapmış olsalar da ilk özel hukuk kodifikasyonlarında Code Civil'i model olarak kullanmışlardır.

Yürürlüğe girdiği dönemde çok popüler bir medeni kanun olan Code Civil, Osmanlı Devleti'nde de iktibas edilmek istenmiş, ancak bu görüşü savunanlar başarılı olamamışlardır¹³. Bununla birlikte Code Civil'den sonra çıkarılmış olan daha spesifik alanlardaki bazı Fransız Kanunları, ufak değişikliklerle Osmanlı Hukuku'na alınmıştır¹⁴.

Almanya

Almanya siyasi birliğini geç gerçekleştirmiş bir ülkedir. Ülke, 19. yüzyılın sonlarına kadar küçük Alman devlet ve prensliklerinden oluşan bir konfederasyon şeklindeydi. Bu büyüklü küçüklü devletlerde başı Prusya çekmekteydi¹⁵ (İmre, 1976, s. 76). Daha önce ifade edildiği üzere¹⁶ Almanya'da 15. ve 16. yüzyıllar boyunca ülke her ne kadar siyasi olarak dağınık olsa da Roma Hukuku hemen her bölgede kabul edilmiş ve uygulanmıştı (İmre, 1976, s. 76). Ancak 17. yüzyıldan itibaren Roma Hukuku'na karşı itirazlar başlamış, bazı tarihçiler ve doğal hukukçular tarafından eski Alman Hukuku'na doğru bir eğilim ortaya çıkmıştır. Kanunlaştırma hareketleri ile yapılan kanunlarda, doğal hukuk ve Cermen Hukuku etkileri görülmüştür. Ayrıca henüz siyasi birlik sağlanmadığı için Almanya'yı oluşturan devletler kendileri için yeni ve milli kanunlar yapmışlardır¹⁷ (Üçok vd., 2022, s. 293; Velidedeoğlu, 1959, s. 47). Hukukçu Thibaut, Fransız Medeni Kanunu'nu esas alan bir genel medeni kanun yapmanın bölünmemiş bir ulus oluşumunu kolaylaştıracağı düşüncesindeydi, Savigny ise buna şiddetle karşı çıkmış ve tarihsel okul düşüncesine uygun biçimde, bütün ülkede uygulanabilecek bir

¹³ Konu o dönemde Vekiller Heyeti'nde görüşülürken Sadrazam Âli Paşa ve Ticaret Nazırı Kabuli Paşa, Code Civil'in alınması görüşünde olmalarına rağmen Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa ve Şirvanizâde Rüştü Paşa'nın karşı çıkması sonucu Mecelle'nin hazırlanmasına karar verilmiştir, Aydın, 1989, s. 48.

¹⁴ Üçok vd., 2022, s.284. Bu kanunlar 1879 tarihli Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, 1850 tarihli Ticaret Kanunu, 1861 tarihli Ticaret Muhakeme Usulü Nizamnamesi, 1863 tarihli Deniz Ticaret Kanunu'dur. Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 557.

¹⁵ Ayrıca Prusya'nın yanında Saksonya (Sachsen), Bavyera (Bayern), Vürtemberg (Württemberg) gibi kral ya da prenslikler de bulunmaktaydı.

¹⁶ bkz. 2. Roma Hukuku'nun Avrupa'da İktibası başlığı.

¹⁷ İlk kanunlaştırma 1794'te Prusya'da yapılmıştır.

hukuk sistemi kurulması gerektiğini ileri sürmüştür (naklen Velidedeoğlu, 1959, s. 49; Zimmermann, 2010, s. 1982). Sonuçta Savigny'nin fikri hâkim olmuş ve uzun süre Almanya'da büyük kanunlar yapılmamıştır (Velidedeoğlu, 1959, s. 49).

Her devletin kendi kanununu yapması, Almanya'nın hukukî birliğinin bir daha birleşmeyecek şekilde imkânsız hale gelmesi tehlikesini içermekteydi. Almanya'nın hukukî birliğinin sağlanması 1871'de Almanya'nın siyasi birliğinin sağlanmasıyla daha da önem kazandı (Dural ve Sarı, 2022, s. 23; İmre, 1976, s. 76; Üçok vd., 2022, s. 293). 1873 yılında tüm Almanya'da uygulanacak bir medeni kanun hazırlanması için komisyon kurulmuştur. Çeşitli tartışmalardan sonra hazırlanan ikinci tasarı 1896'da imparator tarafından onaylanmış ve bu kanun (BGB) 1.1.1900'de yürürlüğe girmiştir (Dural ve Sarı, 2022, s. 23; Güneş Ceylan, 2012, s. 194; Üçok vd., 2022, s. 293). Böylece Alman Medeni Kanunu, Pandekt hukukçularının bir eseri olmuştur.

İsviçre

İsviçre kantonlardan oluşan bir ülkedir. Bu kantonların her birinin dil, toplumsal yapı ve hukuk açısından kendine özgü karakterleri bulunmaktadır. Bu farklılıklar, İsviçre'de Almanya'dan da fazlaydı. Öyle ki kantonların içinde şehirler ve hatta köyler bile ayrı hukuk kurallarına sahipti (Schwarz, 1946, s. 12). Almanya 15 ve 16. yüzyıllarda Roma Hukuku'nu uyguladığı halde, İsviçre bunu yapamamış, kantonlar muhafazakâr yapıları nedeniyle Roma Hukuku'na karşı koymuşlardır. Roma Hukuku'nun İsviçre'deki etkisi uzun süre sınırlı kalmıştır (Schwarz, 1939, s. 6; Schwarz, 1946, s. 12). Hatta o zaman dahil olduğu Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nda, imparatorluk mahkemesi kurulduğunda İsviçre bu mahkemenin kararlarına uymaya şiddetle karşı çıkmıştır (Schwarz, 1939, s. 7).

Tüm bu katı tutumlara rağmen diğer Avrupa ülkelerinde başlayan kanunlaştırma hareketleri İsviçre'ye de yansımış, ancak her kantonun kendi kanunlarını yapması şeklinde bir hareket şeklinde ortaya çıkmıştır. Bazı kantonlar, kanunları Fransa ya da Avusturya'dan alırken, bazı kantonlar yeni kanun yapmamayı mevcut hükümlerini uygulamaya devam etmeyi tercih etmiştir. Zürih kantonu ise kendi yerli hukuk

kurallarından oluşan bir kanun yapmıştır¹⁸ (Schwarz, 1946, s. 13). Bu esnada tüm konfederasyonu kapsayan bir kanun yapma düşüncesi de belirmiş ve 1874'te kabul edilen yeni anayasadan sonra kantonlar arasından hukuk birliğini sağlamak için çalışmalar başlamıştır (Schwarz, 1946, s. 14). Bu çerçevede ilk olarak 1881 yılında İsviçre Borçlar Kanunu çıkarılmıştır. Ticaret hukuku ve borçlar hukukunu içeren bu kanundan sonra, 1907 yılında İsviçre Medenî Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun mimarı büyük hukukçu Eugen Huber'dir¹⁹. Daha sonra 1881 yılında İsviçre Borçlar Kanunu, yeniden gözden geçirilerek İsviçre Medenî Kanunu'nun beşinci bölümü kabul edilmiştir (Akipek vd., 2022, s. 37; Dural ve Sarı, 2022, s. 24). İsviçre Medenî Kanunu ağırlıklı olarak Cermen Hukuku etkisindedir (Schwarz, 1939, s. 15). Bununla birlikte Borçlar Kanunu'nda Roma Hukuku ilkeleri çok baskındır (Umur, 1974, s. 321).

Avrupa'da Alman Medenî Kanunu ile İsviçre Medenî ve Borçlar Kanunlarının yürürlüğe girmesiyle Roma Hukuku'nun doğrudan uygulanması yürürlükten kalkmıştır. Ancak Roma Hukuku modern kanunlarda ilkeler haline dönüşmüştür ve dolaylı biçimde günümüzde de yürürlüktedir (Sass, 2010, s. 175; Tahiroğlu ve Erdoğan, 2022, s. 110). Ülkemiz, İsviçre Medenî Kanunu'nun 1926 yılında iktibas edilmesiyle özel hukuk alanında Roma Hukuku sistemi içine girmiştir.

İngiltere

Avrupa ülkeleri hukuk sistemlerinden (Kara Avrupası hukuk sistemi) tamamen ayrı olmakla birlikte İngiliz Hukuku (Anglosakson hukuk sistemi) üzerinde de kısaca durmak gereklidir. İngiltere kendi geleneklerine Avrupa'nın diğer ülkelerine göre daha fazla bağlıdır. Bu sebeple İngiltere'de Roma Hukuku'nun iktibasına çok güçlü şekilde karşı konulmuştur. İngiliz Hukuku, yöntem, ilkeler ve kavramlar bakımından Roma Hukuku kaynaklı hukuklardan ayrılmıştır (Koschaker ve Ayiter, 1983, s. 37; Schwarz, 1943, s. 17; Gürten, 2016, s. 190). Aslında geleneklere bağlılık ve hukukun yüzyıllar boyu gelişmesi açısından İngiliz ve Roma Hukukları arasında paralellik bulunmaktadır. (Schwarz, 1945, s. 184; Türkoğlu, 2016, s. 729). İngiltere'de *Common Law* adı verilen

¹⁸ 19. yüzyılda İsviçre kantonları hukuk açısından dört gruba ayrılmaktaydı. Kanunlaştırılmış hukuku olmayan kantonlar, Fransız Hukuku'nun hakim olduğu kantonlar, Avusturya Hukuku'nun hakim olduğu kantonlar ve Zürih hukuk bölgesiydi.

¹⁹ Eugen Huber kanton özel hukuklarının karşılaştırmalı incelemesini yapan *İsviçre Özel Hukuku'nun Sistem ve Tarihi* isimli dört ciltlik eserin de yazarıdır. Huber, her ne kadar Romanist bilgi ile yetişmiş olsa da Cermenist bir karakter taşıyordu. Schwarz, 1939, s.15; Akipek vd., 2022, s. 36.

gelenek hukuku uygulanmaktadır²⁰. Bununla birlikte Roma Hukuku'nun iktibas edilmemiş olması, İngiliz Hukuku'nun bu hukuktan hiç etkilenmediği anlamına gelmemektedir. 12. ve 13. yüzyılda İngiliz Hukuku'na ilişkin eserlerde, mahkeme kararlarında ve hukuk eğitiminde, Roma Hukuku'nun etkisi güçlü biçimde görülür ve söz konusu dönem İngiliz Hukuk Tarihi'nde Roma Dönemi olarak isimlendirilmektedir (Gürten, 2016, s. 189). Ancak yine de İngiltere'de Roma Hukuku'nun etkisi bir kanunlaştırma olarak değil, “uzun süreçli bir gelenek” olarak kabul edilmektedir (Gürten, 2016, s. 189). Özellikle 16. yüzyılda VIII. Henry, Roma Hukuku'nu İngiliz Hukuku'nun önüne geçirmek istemiştir. Ancak 18. yüzyıldan itibaren yeniden gelenek hukuku egemen olmuştur (Türkoğlu, 2016, s. 747). İngiltere'de özellikle deniz ticaret hukukunda ve yargılama hukukunda Roma Hukuku'nun izlerini görmek mümkündür (Gürten, 2016, s. 191 vd; Sass, 2010, s. 174).

KANUNLAŞTIRMA HAREKETLERİNİN TÜRK HUKUKUNA YANSIMASI

Osmanlı Dönemi

Osmanlı döneminde, daha önce kurulan Türk ve İslam devletlerinde uygulanan hukuki yapı kullanılmış, yeni bir hukuk sistemi kurulmamıştır. Bununla birlikte uygulanan hukuk sistemi, kaçınılmaz olarak ihtiyaçlara binaen zaman içinde değişikliğe uğramış ve yeni kurallar konulmuştur. Ancak hiçbir zaman önceki veya çağdaşı olan Türk ve İslam devletlerinin hukuklarıyla olan paralel yapısını kaybetmemiştir (İnalçık, 1958, s. 102-103; Aydın, 2009, s. 65; Yurtseven, 2019, s. 134).

Osmanlı devleti teokratik bir yapıya sahipti, devletin hukuk düzeni İslam Hukuku'na göre belirlenmişti (İnalçık, 1958, s. 102; Üçok vd., 2022, s. 179; Yurtseven, 2019, s. 134). Buna şer'i hukuk deniliyordu ve Kur'an, sünnet, icma ve kıyastan oluşan aslî kaynaklara dayanan kuralları ifade ediyordu. Bunun yanında İslam Hukuku'na aykırı olmamak kaydıyla padişahlar da kural koyabilirdi²¹. Zira İslam hukuku devlet başkanına geniş bir takdir ve düzenleme yetkisi vermişti. Bu yetki çerçevesinde padişahların emir ve fermanlarıyla yapılan düzenlemeler, zamanla kurallar bütünü oluşturmuştu ve buna da örfî hukuk adı veriliyordu (Aydın, 2009, s. 66; Savaş, 2021, s.

²⁰ Bu kavram Norman asıllı hukukçular tarafından Kara Avrupası Hukuku'ndan farkı ortaya koymak üzere, Kilise Hukuku'nun etkisiyle yerleşen “*ius commune*”den esinlenerek oluşturulmuştur. Gürten, 2016, s. 187.

²¹ Özellikle Fatih Sultan Mehmet dönemindeki yoğun hukuki gelişmeler konusunda bkz. İnalçık, 1958, s. 110.

222). Özellikle devlet yönetimi ile ilgili kurallar padişah iradesiyle konulmaktaydı (İnalcık, 1958, s. 103; Mumcu, 2020, s. 9).

Örfî hukuk ifadesi, örf ve âdet hukuku olarak anlaşılmaya uygun görünse de kastedilen kuralların örf-adete değil, padişah iradesine dayanmasıdır (İnalcık, 1958, s. 103; Aydın, 2009, s. 67; Yurtseven, 2019, s. 139-141). Şer’î hukuk ve örfî hukuk birbirini tamamlar niteliktedir. Örfî hukukla, şer’î hukukun düzenlemediği alanlarda yine şer’î hukukun verdiği yetkiyle düzenlemeler yapılmıştır. Örfî hukuk kurallarının getirdiği düzenlemelerde, şer’î hukukun genel kurallarına ters düşmemeye özen gösterilmiştir (Aydın, 2009, s. 73; Yurtseven, 2018, s. 141). Ancak şer’î hukuk ile örfî hukukun alanları birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamaktadır. Örneğin aile, miras, ticaret hukuku gibi şer’î hukuk esaslarının hâkim olduğu alanlarda, ihtiyaç duyuldukça örfî düzenlemeler de yapılmıştır²²

Bu işleyiş Tanzimat dönemine kadar sürmüştür. Sanayi devrimi ile Avrupa’da siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarla hukukta önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin Osmanlı Devleti’ne yansması ise kaçınılmaz biçimde gerçekleşmiştir (Aydın, 2009, s. 419; Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 544; Kayar, 2021, s. 48; Ortaylı, 2011, s. 15-19). Osmanlı Devleti’nin siyasal ve sosyal yapısında meydana gelen değişiklikler, toplumsal ihtiyaçlar ve dış talepler, Tanzimat Fermanı’nın ilanı sonucunu doğurmuştur. Özellikle sanayi devrimi ile ortaya çıkan ticari gelişmelerin, ticari hayata ilişkin hukuki düzenlemeleri gerekli kılması, değişen sosyal ve ticari hayatın ortaya çıkardığı hukuki meselelerin çözümünde, tek hakimli ve tek dereceli mahkemelerin yetersiz kalması, din farklılıkları olsa bile tüm Osmanlı tebaasının kanun önünde eşit olmasının sağlanabilmesi için hukuk ve yargı birliğinin oluşturulması çabaları ile Avrupa Devletleri’nin Osmanlı Devleti üzerindeki baskıları, fermanın ilanından önceki dönemin temel dinamiklerini oluşturmaktadır (Aydın, 2009, s. 420-424; Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 544-547; Kayar, 2021, s. 47-54; Zürcher, 2002, s. 87).

Tanzimat Fermanı, 3 Kasım 1839’da Padişah Abdülmecit tarafından ilan edilmiştir. Bu fermanla Osmanlı devletinde, ilk defa bir padişah kendi yetkilerini sınırlandırmıştır. Fermanla kişi dokunulmazlığı, kanunsuz suç ve ceza olmaz gibi evrensel ilkeler

²² Nikahın ya mahkemeler tarafından ya da kadıların verdiği izinle din adamları tarafından kısılmasına ilişkin örfî kural böyledir. Aydın, 2009, s. 77.

yanında müsadere yasağı, vergilendirmede adalet ve eşitlik, mal güvenliği gibi ilkeler kabul edilmiştir (Üçok vd., 2022, s. 308; Mumcu, 2020, s. 45; Zürcher, 2002, s. 89-96; Lewis, 1955, s. 152-154). Bu ilkeler doğrultusunda yeni kanunlar çıkarılacağı, kanunların kurullar aracılığıyla hazırlanacağı belirtilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ile başlayan dönem üzerinde, kanunlaştırma hareketleri bakımından özellikle durmak gerekir. Zira bu dönemde hukuk alanında yapılan değişiklikler, cumhuriyet döneminde yapılan kanunlaştırmanın da temelini oluşturmaktadır (Aydın, 2009, s. 419). Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte önemli ve hızlı bir kanunlaştırma hareketi başlamış, şer'i hukuk yanında laik hukuk kurallarına yer verilmiş, yeni kurullar, mahkemeler ve yüksek yargı organları kurulmuş, savcılık, avukatlık, noterlik kurumları ihdas edilmiştir (Aydın, 2009, s. 424-428; Cin ve Akyılmaz, 2022, s. 177-188; Ortaylı, 2011, s. 169-170; Lewis, 1955, s. 159).

Tanzimat döneminde teokratik devlet sistemi içinde değişiklik yapılmamıştır. Ancak din farkı gözetilmeksizin ülkede yaşayan herkese uygulanabilecek yeni kanunlara ihtiyaç duyulmuştur. Zira o güne kadar herkesin kendi dini uyarınca kurallara tabi olması ve kendi cemaatinin mahkemelerinde yargılanması, devletin merkezi gücünü sağlamayı mümkün kılmamaktaydı. Bu yüzden tüm tebaanın kanun önünde eşit olması, herkesi kapsayacak hukuki düzenlemeler yapılması, hukuk ve yargı birliğinin sağlanması gerekmektedir (Cin ve Akyılmaz, 2022, s. 545; Örsten Esirgen, 2011, s. 32; Üçok vd., 2022, s. 296).

Tanzimat dönemi kanunlaştırma hareketlerinde bir kısım kanunlar, o zamana kadar uygulanan mevcut hukuki esasların yeni bir sistematik içinde kanunlaştırılması yoluyla, bir kısım kanunlar ise Avrupa'dan kısmen değiştirilerek veya hiç değiştirilmeden alınması suretiyle hazırlanmışlardır (Aydın, 2009, s. 429; Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 547; Kayar, 2021, s. 71). 1840 ve 1851 tarihli Ceza Kanunları, Arazi Kanunnamesi, Mecelle, Hukuk-ı Aile Kararnamesi milli kanunlar, Ticaret, Usul ve 1858 tarihli Ceza Kanunları Avrupa'dan alınmış kanunlardır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde ikili bir hukuk sistemi ortaya çıkarmış hem batı hem İslam hukuku kurumları yan yana uygulanmışlardır (Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 549; Üçok vd., 2022, s. 311).

Batıdan alınan kanunlar genellikle Fransız kökenliydi ve o dönemde Fransız Medeni Kanunu'nun da iktibas edilmesini savunanlar vardı. Bunun sebebi, Fransız Medeni Kanunu'nun alınmasının ülkede hukuk birliğini sağlayacağı ve azınlıkların ayrılma eğilimini önleyeceği düşüncesi idi (Konunun tarihi süreci için bkz. Mardin, 2021, s. 89 vd.; Örsten Esirgen, 2011, s. 38 vd.; Üçok vd., 2022, s. 326. Bu düşüncede başı, bir başka önemli devlet adamı olan Âli Paşa çekmekteydi. Aydın, 2009, s. 424). Öte yandan Fransız devleti de böyle bir iktibastan hukuki prestij sağlama amacıyla Osmanlı Devleti'ne baskı uyguluyordu (Aydın, 2009, s. 423). Bu baskılarla kurulan komisyon Code Civil'i tercüme etme ve Osmanlı Hukuku'na uygun olmayan hükümleri tespit etme yönünde çalışmalar yapmıştır (Aydın, 2009, s. 431). Bunun karşısında yer alan Ahmet Cevdet Paşa ise İslam medeni hukukunu sistemli bir şekilde toplamak istiyordu. Osmanlı Devleti'nde bu düşünce ağır bastı ve 1868-76 yılları arasında devam eden komisyon çalışmaları sonucunda Mecelle hazırlandı (Savaş, 2021, s. 229; Üçok vd., 2022, s. 326; Mardin, 2021, s. 66 vd.) Mecelle, borçlar, eşya ve usul hukukuyla ilgili hükümleri bir araya getiren bir kanundur. Bu alanda Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk düzenlemedir ve 1926 yılına kadar Türkiye'de ve farklı tarihlerde bazı ülkelerde uygulanmıştır²³ (Üçok vd., 2022, s. 328; Mardin, 2021, s. 198; Savaş, 2021, s. 230.). Bugün Filistin'de Batı Şeria ve Gazze'de Mecelle temel hukuk kaynaklarından birisidir (Uysal, 2022, s. 150). Batı Trakya'da ise uluslararası anlaşmalarla müftülere daha çok aile, evlenme, vakıf konularında yetki tanınmış, borçlar hukuku alanında yetkileri sınırlı kalmıştır. Ancak müftüler borçlar hukuku alanında sınırlı yetkilerini kullanırken Mecelle'ye göre karar vermişlerdir. Ayrıca yargılama hukuku alanında Batı Trakya'da şer'i davalardaki kurallar Mecelle'nin yargılama hukuku kurallarıyla paralellik göstermektedir (Şefir, 2021, s. 19).

Mecelle, medeni hukuk alanındaki önemli bir kanuni düzenlemeydi. Avrupa'daki kanuni düzenlemelere şeklen benzemekle birlikte içerik olarak özgündü. Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığındaki komisyon tarafından kazuistik yöntemle hazırlanmış, İslam Hukuku'nun ilk kanunlaştırma örneğini teşkil ediyordu (Aydın, 2009, s. 431; Cin ve Akyılmaz, 2022, s. 557-564). Özlü cümlelerle, önemli hukuk ilkeleri barındırıyordu (Mumcu, 2020, s. 54). Mecelle'ye yönelik eleştirilerin başında, borçlar hukuku

²³ Mecelleyi kabul eden ülkeler, Lübnan, Suriye, Ürdün, Irak, Yemen, Arnavutluk, Bosna, Kıbrıs ve Filistin devletleridir. Kayar, 2021, s. 131.

kuralları ağırlıkta olmakla birlikte bir medeni kanunda mutlaka bulunması gerekli kişi, aile ve miras hukukuna ilişkin konuların yer almadığı, eşya hukuku kurallarının az olduğu gelmektedir (Ataay, 1981, s. 51; Üçok vd., 2022, s.327; Mardin, 2021, s.179). Ayrıca medeni kanunlarda görülmemiş şekilde usul hukukuyla ilgili hükümlere yer verdiği (Mumcu, 2020, s. 55) ve kanunun sadece Hanefi mezhebine göre hazırlandığı, diğer mezheplere mensup Osmanlı vatandaşlarını kapsamadığı (Savaş, 2021, s. 229; Üçok vd., 2022, s. 327) gerekçesiyle eleştirilmiştir²⁴. Öte yandan “içtihat içtihatla nakzedilemez” kuralı gereğince düzenlediği alanlara tam bir birlik getiremediği ve aynı zamanda Mecelle’de yer alan hükümlerin karştı olabilecek Hanefi mezhebine ilişkin içtihatlarla yer verdiği için de eleştirilmiştir (Üçok vd., 2022, s. 328). Ayrıca muhafazakâr yapısı nedeniyle 19. yy’ın özellikle sanayi ve ticaret alanındaki hızlı değişimlerine cevap verememiştir (Savaş, 2021, s. 230). Aile hukukunu düzenlemek üzere Mecelle dışında 1917 yılında Hukuk-i Aile Kararnamesi çıkarılmıştır. Bu Kararname, aile hukukunda yapılan ilk resmi düzenlemedir, ancak sadece evlenme ve boşanmayla ilgili hükümler içermektedir (Üçok vd., 2022, s. 329; Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 352; Savaş, 2021, s. 230).

1860 yılında Fransa’dan alınan Ticaret Kanunu ise daha farklı bir özellik göstermekteydi. Bu kanun, Osmanlı Devleti’nde şer’i hukuk dışında bir hukuk sistemini esas alması ve özel hukuk alanındaki ilk resepsiyon hareketinin sonucu olması açısından önemlidir²⁵ (Üçok vd., 2020, s. 330; Lewis, 1955, s. 160). Bu kanun aynı zamanda ticaret hayatı bakımından büyük önem taşımaktadır. Zira 1840’ta karma ticaret mahkemeleri kurulmuştur ve bu mahkemelerde herkese uygulanabilecek kuralların bulunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Örsten Esirgen, 2011, s. 34).

Tanzimat döneminde kamu hukuku alanında da kanunlar çıkarılmıştır. Bunların en önemlileri Ceza Kanunnameleri, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve toprak hukuku alanında 1858 tarihli Arazi Kanunnamesidir (Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 550). Arazi Kanunnamesi diğerlerinden farklı olarak yabancı kanunlardan faydalanmadan

²⁴ Mecellenin bu yaklaşımı, aynı zamanda fıkıh hükümlerinin, şeklen dinden ayrılarak devletleştirilmesi ve laikleştirilmesi olarak yorumlanıp, ileri bir yaklaşım olarak da değerlendirilmiştir. Mardin, 2021, s. 181.

²⁵ Ayrıca bu kanunun kaynağında Fransız Medeni Kanunu yanında, Hollanda, Sardunya ve Prusya kanunlarından da hükümler olduğu için karma resepsiyon örneği olduğu da söylenebilir. Kayak, 2014, s. 59.

hazırlanmıştır. Özellikle araziyle ilgili dağınık kuralları bir araya toplanması bakımından önemlidir (Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 550).

Görüldüğü üzere Osmanlı Dönemi hukuku, Roma Hukuku ile bağlantılı değildir. Tanzimat Dönemi'nde Avrupa'dan alınan kanunlara kadar Roma Hukuku'nun, Osmanlı Hukuku'na bir etkisi olmamıştır. Bununla birlikte Roma ve İslam Hukuku tamamen ayrı sistemler olmalarına rağmen, aralarında dikkat çekici benzerlikler de bulunmaktadır. Bunun nedeni, Roma Hukuku ile İngiliz Hukuku arasındaki ilişki olduğu gibi gelişim sürecinin benzerliğiyle açıklanmaktadır²⁶ (Schwarz, 1943, s. 22; Umur, 1974, s. 311; Mardin, 2021, s. 181). Tanzimattan sonra, o zamanki tek hukuk fakültesi olan İstanbul Hukuk Mektebine Roma Hukuku dersi konulmuştur (Ayiter, 1978, s. XVII).

Cumhuriyet Dönemi

Tanzimatla başlayan sosyal ve ekonomik hayattaki gelişmelere uygun, modern bir hukuki yapı oluşturma çabaları, uzun bir süreci kapsamaktadır. Ancak Osmanlı Devleti döneminde bu çabalar tamamlanamamıştır. Cumhuriyet ise siyasal anlamda gerçekleştirdiği devrimi, hukuk alanında da yapmayı hedeflemiştir (Topuz, 2023, s. 66). Cumhuriyetle birlikte, özel hukuk ve kamu hukuku alanında iktibas yoluyla kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 1889 İtalyan Ceza Kanunu 1926 yılında, Alman ve İtalyan hukuk sistemine dayalı Ticaret Kanunu yine 1926 yılında kabul edilmiştir. Hukuk Muhakemeleri Usulü Yasası İsviçre'nin Neuchatel Kantonu'nun kanunu esas alınarak hazırlanarak 1927'de, İcra İflas Kanunu ise İsviçre Federal Kanunu'ndan yararlanılarak 1929'da yürürlüğe girmiştir (Cin ve Akyılmaz, 2020, s. 567; Savaş, 2021, s. 239; Üçok vd., 2022, s. 330). Bu kanunlar arasında Türk Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu'nun iktibasının özel bir yeri bulunmaktadır.

Atatürk, 1922 ve 1923 yasama yılları açılış konuşmalarında Mecelle'nin çağın ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesinden, miras hukukuna ilişkin hükümlerin tamamlanması gerekliliğinden söz etmiştir (Topuz, 2023, s. 66). Aslında bu eksiklikler Osmanlı Devleti döneminde kurulan tadil komisyonlarının gündeminde olmuş, üzerinde çalışılmış ancak sonuç alınamamıştır (Topuz, 2023, s. 68). Kurtuluş

²⁶ İslam Hukuku'nun Roma Hukuku'ndan hiçbir şekilde etkilenmediği yönündeki aksi yöndeki tezlerin değerlendirilmesi için bkz. Kocabaş, 2021, s. 489 vd.; Has, 2004, s. 339 vd.

Savaşı'nın kazanılmasından sonra Adliye Vekaleti tarafından bir komisyon kurularak, bu komisyona medeni kanun hazırlama görevi verilmiştir (Akipek vd., 2022, s. 44; Kayak, 2014, s. 61). Ancak kurulan komisyonlar uzun süreler geçmesine rağmen somut bir gelişme ortaya koyamamışlardır. Komisyonlarca tamamlanabilen kısımların ise modern hukuk anlayışına uygun olmadığı görülmüştür (Akipek vd., 2022, s. 44; Bozkurt, 1994, s. 203; Topuz, 2023, s. 73-75). Bunun üzerine eski hukuk tamamen bırakılarak, hukuk sisteminin Batı'dan resepsiyon yoluyla yenilenmesine karar verilmiştir²⁷ (Akipek vd., 2022, s. 330; Üçok vd., 2022, s. 330). Bu aynı zamanda bir toptan iktibas (reception global) örneğidir ve ülkenin sosyal yapısında tamamen değişiklik yapılarak modern ve laik hukuk anlayışı benimsenmiştir (Özsunay, 1978, s. 402). Bu doğrultuda tercih, İsviçre Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu yönünde olmuştur (Ataay, 1978, s. 63). Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, kanunun Esbab-ı Mucibe Layihası'nda²⁸, İsviçre Medenî Kanunu'nun seçilişi ile laik hukuk sistemine geçiş nedenlerini açıklamaktadır (Bozkurt, 1994, s. 207; Kılıçoğlu, 2016, s. 1721; Topuz, 2023, s. 71). İktibasın kaynağı olarak İsviçre'nin seçilmesinde genel olarak basit dilinin, açık hükümlerinin ve hâkime geniş takdir yetkisi veren esnek niteliğinin etkili olduğu ifade edilmektedir (Bozkurt, 1996, s. 190). Hakimlerin kanunun kendilerine bıraktığı geniş alanda, takdir yetkisini kullanarak kararlarıyla Türk hukukunu oluşturacağı düşünülmüştü (Velidedeoğlu, 1959, s. 87). Bu doğrultuda Türk hakiminin, Medenî Kanunu uygulaması İsviçre'deki uygulamadan farklılık göstermiştir. Dolayısıyla 1926'dan bu yana İsviçre'den belli ölçülerde farklı, Türk Medenî Hukuku oluşmuştur (Oğuzman ve Barlas, 2022, s. 25). Ayrıca Adalet Bakanı Bozkurt gibi İsviçre'de hukuk öğrenimi yapmış kişilerin idarede görevli olması ve Fransızca bilen hukukçuların sayısının çokluğu nedeniyle kanunun Fransızca metninin hızlıca çevrilme imkanının bulunması da İsviçre Medenî Kanunu'nun tercih edilme sebepleri arasındadır (Ataay, 1978, s. 67; Özsunay, 1978, s. 403; Velidedeoğlu, 1959, s. 87). Bir diğer önemli neden Batı ülkeleri içinde o dönemde en modern kanunun, İsviçre Medenî Kanunu olmasıdır²⁹ (Ataay, 1978, s. 69). Ayrıca özellikle aile hukuku alanında kadın-

²⁷ İsviçre'den iktibas edilse de uygulama ve içtihatlarla yerli bir medeni hukuka dönüştüğü yönünde Mardin, 2021, s. 183.

²⁸ Bu yazı aynı zamanda Medeni Kanun'un genel bir gerekçesi niteliğini taşımaktadır. Kılıçoğlu, 2016, s. 1721.

²⁹ Fransız, Avusturya ve İtalyan Medenî Kanunları eski, Alman Medenî Kanunu ise yeni olmakla birlikte çok soyut bulunmuştu. Ataay, 1981, s. 69. İsviçre Medenî Kanunu 1912'de İsviçre'de yürürlüğe girdiğinde, Osmanlı

erkek eşitliğine dayalı bir kanun olması da tercih sebepleri arasında sayılmaktadır (Ataay, 1978, s. 71; Velidedeoğlu, 1959, s. 87).

Tercüme, İsviçre Medeni Kanunu'nun Fransızca metninden yapılmıştır ve Medeni Kanun Tasarısı 17 Şubat 1926 yılında madde madde görüşülmeden bir bütün olarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde Borçlar Kanunu da 22 Nisan 1926 tarihinde kabul edilmiş ve her iki kanun da 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir (Akipek vd., 2022, s. 44; İmre, 1976, s. 95; Oğuzman ve Barlas, 2022, s. 24). Kanunların iktibas sırasında bazı değişiklikler yapılmış ve eski hukuktan doğan kişisel kazanımlar korunmuştur (İmre, 1976, s. 96; Topuz, 2023, s. 76).

İsviçre Medenî Kanunu, kantonların hukukunu topladığı için İsviçre açısından muhafazakâr bir nitelik taşımakla birlikte Türkiye için tamamen devrimci bir nitelikteydi (Akipek vd., 2022, s. 37). Medeni Kanun, hukuk alanında köklü bir değişikliğin başlangıcını oluşturdu, hukuk kavramlarını cumhuriyetin felsefesine uygun olarak laikleştirdi (Ataay, 1981, s. 54). Cumhuriyetin amaçladığı Batı uygarlığına girme ve toplumun çağdaştırılmasını sağlama bakımından önemli bir araç oldu. Böylece uzun zamandır istenilen, ırk, din, cinsiyet farkı gözetmeden ülkede yaşayan herkese eşit olarak uygulanabilecek bir Medeni Kanun kabul edildi³⁰ (Üçok vd., 2022, s. 330; Özsunay, 1978, s. 405 vd.) ve 1926 yılından itibaren gelişen uygulama, Medeni Kanun'un Türk toplumunun ihtiyaçlarına cevap verdiğini ve İsviçre Medenî Kanunu'nun tercih edilmesinin isabetli olduğunu göstermiştir (Oğuzman ve Barlas, 2022, s. 25).

Zaman içinde İsviçre Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu önemli değişikliklere uğramıştır. Bu doğal bir durumdur. Kanunlar toplumdaki gelişmelerin, değişmelerin dışında kalamazlar. Türkiye'de ise 1926 yılında kabul edilen 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi, İsviçre'deki gelişmeler tam zamanlı ve gereği gibi takip edilememiş³¹

hukukçusu Haçeriyân Efendi tarafından 1916 yılında Türkçe'ye çevrilmiş ve çevirinin sebebi olarak dönemin en yeni kanunu olması gösterilmiştir. Topuz, 2023, s. 77.

³⁰ İsviçre'de kanton hukukuna yapılan göndermeler, iktibas esnasında doğal olarak hukukumuza alınmamıştır. Önemli bir değişiklik de o dönemde İsviçre'deki mal birliği rejimi yerine mal ayrılığı rejiminin benimsenmesidir. İmre, 1976, s. 96-97.

³¹ 743 sayılı Kanun yürürlükte iken özellikle evli kadının hukuki durumu, evlilik dışı çocuklara ilişkin çözümlerin zaman içinde çağdaş gelişimlere ayak uyduramadığı ve Anayasa'daki eşitlik ilkesine aykırılıklar taşıdığı gerekçeleriyle eleştirilmekteydi. Özsunay, 1978, s. 410.

(Oğuzman ve Barlas, 2022, s. 21) olmasına rağmen, ülkenin ihtiyaçları ve toplumsal beklentiler göz önünde bulundurularak ve çeşitli tarihlerde bazı değişiklikler yapılarak 74 yıl yürürlükte kalmıştır. Bununla birlikte Almanya ve İsviçre Medenî Kanunları'nda yapılan köklü değişiklikler, Medeni Kanunumuzda da günümüzün ihtiyaçlarına cevap verecek değişiklikler yapılmasını gerekli kılmış, Adalet Bakanlığı'nın kurduğu komisyonun 4 yıllık çalışması sonucunda Türk Kanunu Medenî'sinin genel yapısı ve sistematigi bozulmadan, daha sade bir dille, daha eşitlikçi bir yaklaşımla, değişiklik ve yeniliklerle Türk Medenî Kanunu hazırlanmıştır³². 4721 sayılı bu Kanun, 01.01.2002'de yürürlüğe girmiştir. Aynı şekilde 818 sayılı önceki Borçlar Kanunumuz yürürlükten kaldırılarak yerine 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu kabul edilmiştir³³. Bu kanun ise 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Gerek Medenî Kanun gerekse Borçlar Kanunu, iktibas edilmiş kanunlar olmalarına rağmen ülkemizde milli bir hukuk sistemi oluşturmuşlar, birer çerçeve şeklinde alınan bu kanunlar, ülkemize özgü yorum ve uygulama ile Türk toplumunun şartlarına uygun bir biçim almışlardır (Bozkurt, 1996, s. 210; Velidedeoğlu, 1959, s. 89; Topuz, 2023, s. 81). Yeni hukukumuzda göre yetişen hukukçular ve özellikle hakimler, Medeni Kanun'un kendilerine tanıdığı yetkiyle kanunda hüküm olmayan hallerde örf-adetten yararlanarak, Türk halkının yaşam şartlarının, kendine özgü özelliklerinin hukuka yansımaları sağlamışlardır (Bozkurt, 1996, s. 210).

Bu kanunların yürürlüğe girmesiyle Türkiye, Roma Hukuku kaynaklı Kara Avrupası hukuk sistemine dahil olmuştur (Özsunay, 1978, s. 404; Savaş, 2021, s. 218; Söğütü, 2022, s. 140). Aslında, İsviçre Medeni Kanunu'nda daha çok Cermen Hukuku ilkeleri ağır basmaktadır. Bununla birlikte İsviçre Borçlar Kanunu, Roma Hukuku ilke ve esasları üzerine kurulmuştur. Zira Cermen Hukuku, Borçlar Hukuku açısından gelişmiş değildi ve bu alanda Roma Hukukuna ait ilkeler daha yoğun biçimde kabul edilmişti³⁴ (Umur, 1974, s. 321; Schwarz, 1946, s. 21).

³² 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun genel gerekçesi için bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem21/yil01/ss723m.htm>

³³ 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun genel gerekçesi için bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss321.pdf>

³⁴ Roma hukukunun modern hukuklar üzerinde en fazla etkisi görülen kısmı da borçlar hukukudur. Rado, 2014, s. 1.

SONUÇ

Orta Çağ sonlarında İtalya'nın Bologna Üniversitesi'nde başlayan Roma Hukuku eğitimi, Avrupa'nın her bölgesinden öğrencilerin buraya gelmesini sağlamıştır. Bu öğrenciler eğitimlerini tamamlayıp ülkelerine döndüklerinde Roma Hukuku ilke ve kavramlarını kendi ülkelerine taşımışlar ve uygulamada kullanmaya başlamışlardır. Böylece Roma Hukuku giderek Avrupa ülkelerinde benimsenmiştir. Özellikle Almanya'da, Kutsal Roma Cermen imparatorlarının kendilerini Roma'nın halefi olarak görmeleri nedeniyle 15. ve 16. yüzyıllarda yaygın olarak kabul edilmiştir. Buna Roma Hukuku'nun iktibas adı verilmektedir.

Avrupa'da 19. yüzyıla gelindiğinde, kanunlaştırma hareketleri çerçevesinde ülkeler kendi kanunlarını hazırlamaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Roma Hukuku doğrudan uygulanma özelliğini kaybetmiştir. Ancak bu durum Kara Avrupası hukuklarında özel hukuk alanındaki ilke ve kavramların, yoğun biçimde Roma Hukuku kaynaklı olmasını engellememiştir. Özellikle Alman ve İsviçre özel hukuklarında bu etki daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nde sahip olunan hukuk siteminde, Roma Hukuku'nun bir etkisi bulunmuyordu. Dini temelli bu sistemde, şer'i kurallar ve şer'i kurallara aykırı olmamak üzere padişahın koyduğu örfî kurallar yer alıyordu. Bununla birlikte Avrupa'daki kanunlaştırma hareketleri, Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Tanzimatla birlikte, ülkenin birliğini korumak düşüncesiyle de hareket ederek, Avrupa ülkelerinden çeşitli kanunlar alınmıştır. Ancak medeni hukuk alanında bunun yerine yerli bir kanun yapılması fikri benimsenmiş ve Mecelle hazırlanmıştır. Mecelle hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde bir süre uygulansa da yerini, İsviçre'den iktibas edilen Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'na bırakmıştır. Bu iki kanun ülkemizde 1926 yılında yürürlüğe girmiştir. Medeni Kanun ve özellikle Borçlar Kanunu'nun Roma Hukuku'na ait ilke, kurum ve kurallar taşıması, hukukumuzu da Roma Hukuku kaynaklı Kara Avrupası hukuk sisteminin bir parçası haline getirmiştir.

Tüm bu süreçler göz önünde bulundurulduğunda Roma Hukuku'nun Avrupa ve Türk Hukuku bakımından iki yönlü etkisi bulunduğu görülmektedir. Temel etki, hukuk kurallarının oluşturulması aşamasında gerçekleşmiştir. Bugün kullandığımız temel ilkeler ve kavramların pek çoğu Roma hukukuna dayanmaktadır. Diğer etki ise hukuki

düşünüş tarzında kendisini göstermektedir. Romalı hukukçular yine günümüzde de benimsenen hukuki meselenin tespiti, incelenmesi ve çözüme kavuşturulması yolunu takip etmişlerdir. Bu halen kullanılan ve hukukun gelişmesi için önemli olan bir yöntemdir.

KAYNAKÇA

Akıncı, Ş. (2022). *Roma hukuku dersleri*. Konya: Sayram Yayınları.

Akipek, J. G., Akıntürk, T., Ateş, D. (2022). *Türk medeni hukuku (1. Cilt)*. İstanbul: Beta.

Ataay, A. (1978). Neden İsviçre medenî kanunu, *Medeni Kanun 50. Yıl Sempozyumu*, İstanbul, s. 59-72.

Ataay, A. (1981). Bir inkılâp yapıtı olarak medeni kanun, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1981, C. 45, S. 1-4, s. 49-58.

Aydın, M. A. (1989). Mecellenin hazırlanışı, Osmanlı araştırmaları, IX, *The Journal of Ottoman Studies*, 1989, C.9 S.9, s. 31-50.

Aydın, M. A. (2009). *Türk hukuk tarihi*. İstanbul: Beta.

Ayiter, K. (1978). Roma hukuku ve bugünkü hukuk, (<https://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/ilk/yil2sayi2/yil2sayi2/ayiter2.pdf>), (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

Bozkurt, G. (1994). Mahmut Esat Bozkurt'un laik hukuka geçiş katkıları, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 2., S. 4., s. 201-209.

Bozkurt, G. (1996). *Batı hukukunun Türkiye'de benimsenmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cin, H., Akyılmaz, G. (2020). *Türk hukuk tarihi*. Konya: Sayram Yayınevi.

Dural, M., Sarı, S. (2022). *Türk özel hukuku*. C. 1, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Güneş Ceylan, S. (2012). Roma hukukundan pandekt hukuku aracılığıyla alman medeni kanunu'na geçiş, *Erzurumluoğlu Armağanı*, s. 183-197, Ankara.

Güriz, A. (2009). *Hukuk felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Gürten, K. (2016). Roma Hukuku ve İngiliz Hukuku'na karşılaştırmalı bir bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 65, S. 1, s. 183-197.
- Has, Ş. S. (2004). Roma hukuku'nun İslam hukuku üzerine tesiri konusunda şarkiyatçıların görüşleri, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 337-351.
- İmre, Z. (1976). *Medeni hukuka giriş*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- İnalcık, H. (1958). Osmanlı hukukuna giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2, s. 102-126.
- Karadeniz Çelebican, Ö. (1987). Çağdaş mülkiyet anlayışı dolayısıyla roma mülkiyetinin yeniden değerlendirilmesi zorunluluğu, *BATIDER*, C. XIII, S. 3-4, s. 157-184.
- Karadeniz Çelebican, Ö. (2020). *Roma hukuku*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Kayak, S. (2012). Türk hukuk tarihinde medeni hukuk alanındaki resepsiyon sürecinin meşruluğu, *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. 1, s. 55-62, İstanbul.
- Kayar, B. (2021). *Tanzimat dönemi Osmanlı hukuk reformları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kılıçoğlu, A. M. (2016). Medeni kanunumuzu nasıl değiştirdik? Prof. Dr. *Cevdet Yavuz'a Armağan*, *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.22, S. 3, s. 1717-1757.
- Kocabaş, S. (2021). İslam hukukunun roma hukukundan etkilendiği tezi karşıtı iki oryantalist, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 485-516.
- Koschaker, P., Ayiter, K. (1983). *Modern özel hukuka giriş olarak Roma özel hukukunun ana hatları*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Lewis, B. (1955). Türkiye: batılılaşma, Vesternization, in «Unity and Variety in Müslim Civilization» Ed. by. Gustave E. von Grunebaum. University of Chicago Press. 1955 (Chicago ve Liege Üniversitelerinin ortak yönetimi altında Liege ve Spa şehirlerinde 1953 yılı Eylül ayında düzenlenmiş. «İslam Medeniyetinde

- Birlik ve Çeşitlilik» konulu Milletlerarası Kongreye sunulan tebliğ ve tartışması).* <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/635701> (Erişim Tarihi, 15.04.2024).
- Mardin, E. (2021). *Medeni hukuk cephesinden Ahmed Cevdet Paşa*. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Mumcu, A. (2020). *Kısa Osmanlı hukuku*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Narmanlıoğlu, Ü. (2020). Kanunun anlam bakımından uygulanması, (<https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/Narmanlioglu6.pdf>).
- Oğuzman, K., Barlas, N. (2022). *Medeni hukuk*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2011). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Örsten Esirgen, S. (2011). Osmanlı devleti'nde medeni kanun tartışmaları: mecelle mi, Fransız medeni kanunu mu? *OTAM, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 29/Bahar, s. 31-48.
- Özsunay, E. (1978). Türkiye'de yabancı hukukun benimsenmesi hareketi içinde Türk medeni kanunu'nun anlamı ve önemi, *Medeni Kanun 50. Yıl Sempozyumu*, İstanbul, s. 319-414.
- Pichonnaz, P. (2017). Kıta Avrupası özel hukukunun uyumlaştırılması: Roma hukuku bize ne öğretebilir; ne öğretemez. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan, Özel Sayı, C. 23, S. 3, s. 343-364*.
- Rado, T. (2014). *Roma hukuku dersleri borçlar hukuku*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Sass, S. L. (2010). Roma hukukunun iki yaşamı. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (A. Aybay, Çev), C. 9, S.2, s. 153-176.
- Savaş, A. (2024) Geçmişten geleceğe Türkiye'de hukukun değişimi ve sosyal yapıya etkisi, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Siyasal Değişme*, Bursa: Ekin Yayınevi, s. 215-253.
- Schwarz, A. B. (1939). Türkiye-İsviçre medeni hukuku ve Roma hukuku. *Prof. Cemil Bilsel'e Armağan'dan Ayrı Bası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası (Türkiye-İsviçre).

- Schwarz, A. B. (1943). *Roma hukuku dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası.
- Schwarz, A. B. (1945). İngiliz hukuku ve Roma hukuku. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. C.11, S. 3-4, s. 180- 202. (Schwarz, İngiliz).
- Schwarz, A. B. (1946). *Medeni hukuka giriş*. (Tercüme Eden Dr. Hıfzı Veldet) 3. Bası, İstanbul: Adnan Kitapevi (Schwarz, Medeni).
- Söğütü, Ö. (2022). *Roma özel hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Şerif, İ. (2021). Batı Trakya Müslüman azınlığında müftülerin yetkileri ve Mecelle'nin yeri, *Türkiye Adalet Akademisi Uluslararası Mecelle Sempozyumu Tebliğleri*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı. s. 9-24.
- Tahiroğlu, B., Erdoğmuş, B. (2022). *Roma hukuku dersleri*. İstanbul: Der Yayınları 2022.
- Topuz, M. (2023). TBMM'nin açılması (23 Nisan 1920) İle Türk Kanunu Medenîsi'nin kabul edilmesine kadar (17 şubat 1926) medeni hukuk alanında yaşanan gelişmeler (Medeni Kanununun Ayak Sesleri), *Medenî Hukuk Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 63-88.
- Türkoğlu, H. G. (2016). Roma hukukunun gelenek hukuku üzerindeki etkisi, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, s. 729-756.
- Umur, Z (1974). *Roma hukuku, tarihi giriş-kaynaklar-umumi meşhurlar-hakların himayesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası.
- Uysal, A. (2022). Mecelle'nin Arap ülkelerindeki yürürlüğü, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9. S.1, s. 113-161.
- Üçok, C. (1950). Alman hukukunun tarihi gelişmesine bir bakış, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1-2, s. 292-321.
- Üçok, C., Mumcu, A., Bozkurt, G. (2022). *Türk hukuk tarihi*. Ankara: Turhan Kitapevi
- Velidedeoğlu, H. V. (1959). *Türk medeni hukuku umumi esaslar*, C. 1 cüz 1, 6. Bası, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası.
- Yurtseven, Y. (2019). *Osmanlı siyasal iktidarı*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Zimmermann, R. (2010). Roma Hukuku ve Avrupa'da Özel Hukukun Uyumlaştırılması, *Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan*, (B. A. Kurşuncu, Çev.) C. II., İstanbul, s. 1977-2011.

Zürcher, E. J. (2002). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. (Y. S. Gönen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınevi.